

УДК [94(476):341.95]«18/19»

**САСЛОЎНА-ПРАВОВАЕ СТАНОВІШЧА ЗАМЕЖНЫХ ПАДДАННЫХ
У БЕЛАРУСКІХ ГУБЕРНЯХ У ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XIX – ПАЧАТКУ XX СТАГОДДЗЯ****А.С. ПОТРАСАВА***(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)*

Другая палова XIX – пачатак XX стагоддзя – перыяд актыўнага рэфармавання заканадаўства Расійскай імперыі, якое датычылася правоў замежнікаў. Даследуюцца прававое становішча інішаземцаў, яно магло адрознівацца ў залежнасці ад маёмаснага стану, паходжання, веравызнання, нацыянальнасці, мэты прыезду. Асноўнымі катэгорыямі замежных падданных у беларускіх губернях згодна з заканадаўствам былі замежныя дваране, духавенства, каланісты, рамеснікі, купцы і яўрэі. Разглядаюцца магчымасці набыцця расійскага падданства і выхаду з яго. Адным з шляхоў набыцця падданства з’яўляецца натуралізацыя, якую падзяляюць на звычайную і надзвычайную. Дзяржава імкнулася максімальна ўраўнаваць правы статус інішаземцаў са становішчам рускіх падданных. Палітыка ў адносінах да замежных падданных у беларускіх губернях у другой палове XIX – пачатку XX стагоддзя насіла агульнаімперскі характар з некаторымі абмежаваннямі ў правах валодання нерухомай маёмасцю.

Уводзіны. Найбольш поўнае ўключэнне чалавека ў грамадскае жыццё і валоданне ім усім спектрам правоў, абавязкаў і адказнасцю адбываецца толькі пры наяўнасці ў яго грамадзянства той дзяржавы, у якой ён знаходзіцца. Грамадзянства адлюстроўвае сувязь чалавека і дзяржавы. Аднак на тэрыторыі дзяржавы могуць пражываць таксама інішаземцы, якіх раней называлі замежнымі падданымі. У заканадаўстве Расійскай імперыі замест інстытута грамадзянства існаваў інстытут падданства, які вызначаў правы статус чалавека. Як сцвярджае І. Шаўра, інстытут грамадзянства ў Расійскай дзяржаве з’явіўся толькі ў 1917 годзе [1, с. 5]. Замежнікамі прызнаваліся падданыя іншых краін, якія не ўступілі ва ўстаноўлены парадку ў падданства Расіі. Ім загадвалася падпарадкоўвацца мясцовай уладзе і мясцовым законам, але ў сваю чаргу яны набывалі правы і гарантыі з боку расійскага заканадаўства і карысталіся абаронай паліцэйскіх і судовых устаноў [2, с. 1].

У апошнія дзесяцігоддзе ў Беларусі праводзіцца палітыка прыцягнення працаздольных мігрантаў для працы па менш запатрабаваных спецыяльнасцях, асабліва ў сельскія раёны, паступова павялічваецца колькасць замежнікаў, якія атрымалі від на жыхарства. Пражыванне інішаземцаў на тэрыторыі Беларусі мае шматвяковую гісторыю. Вялікую цікавасць для даследавання праблем міграцыі на сённяшні дзень уяўляюць пытанні, якія датычацца прысутнасці замежных падданных у сацыяльна-эканамічным і культурным жыцці беларускіх губерняў у другой палове XIX – пачатку XX стагоддзя. Гістарыяграфія даследавання дазваляе падкрэсліць павышаную ўвагу расійскіх навукоўцаў да высвятлення пытанняў прававога статусу замежнікаў. Да цяперашняга часу маецца шэраг прац, у якіх разглядаюцца асаблівасці ўезду, знаходжання, а ў большай ступені грамадскай, эканамічнай дзейнасці замежнікаў як у агульнаімперскім, так і рэгіянальным маштабе. У айчынай навуцы гэтая праблема не атрымала належнага асвятлення і з’яўляецца малавывучанай. Да гэтага часу не напісана праца, якая б ахапіла ўсю гісторыю знаходжання замежнікаў, аналіз іх жыцця і дзейнасці на беларускіх землях. Але некаторыя аспекты грамадскай дзейнасці замежнікаў знайшлі асвятленне ў працах А. Кіштымава [3–5], Н. Філюты [6], В. Урублеўскага [7], М. Ялінскай [8], С. Рындзіна [9]. Так, А. Кіштымаў асноўную ўвагу ў сваіх працах надае прадпрымальніцкай дзейнасці замежных падданных у XIX – пачатку XX стагоддзя. Асаблівую каштоўнасць уяўляе зборнік дакументаў «Замежныя падданыя ў Беларусі», выдадзены ў 2012 годзе Нацыянальным гістарычным архівам Беларусі. У гэтай працы змяшчаюцца архіўныя дакументы, якія адлюстроўваюць розныя аспекты жыцця і дзейнасці замежнікаў на тэрыторыі беларускіх губерняў з канца XVIII да пачатку XX стагоддзя [10].

Колькасны склад замежных падданных беларускіх губерняў у канцы XIX стагоддзя можна выявіць па наяўных статыстычных даных, атрыманых у выніку правядзення першага ўсеагульнага перапісу насельніцтва Расіі ў 1897 годзе. Матэрыялы перапісу сведчаць, што ў пяці беларускіх губернях пражывала 13 468 чалавек, якія адносіліся да катэгорыі “замежныя падданыя”. На першым месцы па колькасці пражывання замежнага насельніцтва стаяла Мінская губерня (5127 чал.), далей ішлі Гродзенская (4722 чал.), Віленская (1814 чал.), Віцебская (1098 чал.) губерні, найменшая колькасць замежнікаў пражывала на тэрыторыі Магілёўскай губерні (усяго толькі 707 чал.). Такім чынам, прадстаўнікі іншых дзяржаў ад агульнай колькасці наяўнага насельніцтва (8 518 347 чал.) складалі прыблізна 0,15 %. Сярод дзяржаў, падданыя якіх пражывалі ў беларускіх губернях, на першым месцы стаялі Германія, Аўстра-Венгрыя. Прыязджалі таксама грамадзяне Францыі, Швейцарыі, Бельгіі, Балгарыі, Вялікабрытаніі, Турцыі, Італіі, Іспаніі, Персіі і інш. Так, выхадцы з Аўстра-Венгрыі ў Мінскай губерні, паводле перапісу 1897 года, налічвалі 693 чалавекі, з іх 378 мужчын і 315 жанчын [11].

Размеркаванне насельніцтва па роднай мове, паводле перапісу, таксама дапамагае вызначыць колькасць замежнага насельніцтва, якое пражывала ў беларускіх губернях у канцы XIX стагоддзя. Аднак гэты паказчык дапамагае даследаваць толькі тэрытарыяльнае паходжанне замежніка і яго народнасць. Замежнікі, якія перайшлі ў падданства Расійскай імперыі, працягвалі карыстацца сваёй роднай мовай. Так, дадзеныя перапісу сведчаць, што 27 311 чалавек назвалі нямецкую мову роднай. Носьбітаў чэшскай мовы налічвалася 868 чалавек. У Мінскай губерні, якая стаяла на першым месцы па колькасці чэшскага насельніцтва, пражывала 652 чалавекі. Чэшская народнасць складала 0,03 % ад усяго насельніцтва губерні. У сваю чаргу, нямецкае насельніцтва – 0,19 %. Менш за ўсё чэхаў пражывала ў Віцебскай губерні – усяго толькі 26 чалавек. Французскую мову сваёй роднай мовай прызналі 524 чалавекі, англійскую – 74, турэцкую – 156, шведскую – 65, італьянскую – 25 чалавек [11].

Асноўная частка. Адным з важнейшых паказчыкаў прававога становішча замежнікаў з’яўляліся правілы ўезду і выезду з тэрыторыі дзяржавы. Пропуск асоб, якія перасякалі межы Расійскай імперыі, вырабляўся мытнымі ўстановамі або чынамі асобнага корпуса жандармаў. Права свабоднага ўезду і пражывання замежнікаў у заходніх губернях ажыццяўлялася на падставе агульнарасійскіх правіл, вызначаных Уставам аб пашпартах і Уставам мытным. Існавалі дзве катэгорыі неабходных дакументаў для пропуску замежнікаў на тэрыторыю Расійскай імперыі: першая – пашпарт расійскіх місій і консульстваў, якія знаходзіцца ў замежных дзяржавах, другая – засведчаны імі нацыянальны пашпарт. Пры адсутнасці дадзеных дакументаў замежнікі падлягалі высылцы [12, с. 60–61]. Для вяртання замежніка ў Расію не патрабавалася новага засведчання місій і консульстваў, калі ў пашпарце меўся надпіс аб выдачы асаблівага рускага віда на жыхарства. Пратэрмінаваным лічыўся нацыянальны пашпарт, пасля консульскай візы якога прайшло больш за 6 месяцаў. Віды на жыхарства і перамяшчэнне ў Расію выдаваліся замежнікам тэрмінам на адзін год. Па заканчэнні гэтага тэрміну іншаземец абавязаны быў атрымаць новы пашпарт у губернатара той губерні, у якой ён знаходзіўся [2, с. 39–40].

Але згодна з артыкулам 219 Устава аб пашпартах існаваў спіс асоб, якіх не дапускалі да ўезду ў расійскія губерні: тыя, якім урад пайменна забараняў уезд на тэрыторыю дзяржавы; у дачыненні да якіх, па звестках пасольстваў, місій і консульстваў, меліся прычыны прызнаваць іх нядобранадзейнымі; езуіты, цыгане, катрыншчыкі, разносчыкі аптэчных матэрыялаў і гіпсавых фігур і наогул людзі валацужныя. У рускае падданства не маглі ўступаць: 1) замужнія іншаземкі асобна ад мужа, 2) яўрэі, 3) дэрвішы. Сярод замежных яўрэяў уезд у Расійскую імперыю дазваляўся тым, якія прыязджалі з мэтай ажыццяўлення працоўнай дзейнасці, у гэтым выпадку яны маглі быць прыняты нават у рускае падданства [13, с. 60–61].

Рускае падданства набывалася рознымі шляхамі: нараджэннем ад рускіх падданных, натуралізацыяй (укараненне), а для іншаземак – шлюбом з рускім падданым. Адрозніваюць звычайную і надзвычайную натуралізацыю. Згодна з звычайнай натуралізацыяй, прыняццю падданства павінна было папярэднічаць «змяшчэнне» замежніка ў межах імперыі. Прашэнне аб «змяшчэнні» падавалася начальніку губерні, у якой іншаземец жадаў пасяліцца. Начальнік губерні выдаваў пасведчанне, якое служыла доказам пачатку яго знаходжання ў губерні. Па заканчэнні пяцігадовага тэрміну прашэнне аб прыняцці падданства падавалася ў Міністэрства ўнутраных спраў і павінна было змяшчаць указанне аб роду дзейнасці, якім жадаў займацца замежнік. Прыкладалася пасведчанне аб змяшчэнні, ладзе жыцця і акт стану просьбіта. Жонка прыпісвалася да стану свайго мужа. Ад замежніка мужчынскага полу патрабавалася пасведчанне аб праходжанні вайскавай павіннасці або вызваленні ад яе. Міністэрства магло задаволіць прашэнне або адмовіць у прыняцці падданства [10, с. 65–66]. Прыняцце падданства суправаджалася прысягай, якая вымаўлялася ў прысутнасці губернскага праўлення, духоўнай асобы таго веравызнання, да якога належыць іншаземец або старэйшы член праўлення.

Надзвычайная натуралізацыя прадугледжвала скарачэнне тэрміну папярэдняга змяшчэння, нават здзейсненае яго скасаванне. Для замежнікаў, якія аказалі Расіі асаблівыя паслугі або вядомыя выдатнымі талентамі, асаблівымі навуковымі ведамі, ці якія змясцілі значныя капіталы ў рускія прадпрыемствы, тэрмін папярэдняга змяшчэння мог быць скарачаны па меркаванні міністра ўнутраных спраў [10, с. 66]. Дзеці рускіх падданных, якія былі замужам за замежнікамі, але аўдавелых або разведзеных, і дзеці замежнікаў, якія нарадзіліся альбо пасяліліся і атрымалі выхаванне ў Расіі, ці якія нарадзіліся за мяжой, але навучаліся ў рускіх вышэйшых або сярэдніх навуковых установах, набывалі права прыняцця прысягу на падданства Расіі, калі таго пажадаюць, ці паступіць на рускую службу на працягу года па дасягненні імі паўналецця. Калі яны прапускаралі гэты тэрмін, то падпарадкоўваліся правілам звычайнай натуралізацыі. У любы час і без усялякага тэрміну маглі прымаць рускае падданства замежнікі, якія знаходзіліся на рускай службе [14, с. 13].

Замежнікі, прынятыя ў рускае падданства, набывалі ўсё правы і неслі ўсе абавязкі падданных у адпаведнасці з тым саслоўем, да якога яны залічваліся. Выхад з рускага падданства адбываўся ці сам сабой па праву, ці шляхам адмысловага звальнення. Само сабой спынялася падданства ў выпадку выхаду рускай падданай замуж за замежніка або ў выпадку аўдавення ці скасавання шлюбу. Такая былая руская падданая магла зноў вярнуцца ў ранейшае падданства з дапамогай простага пасведчання перад

мясцовым губернатарам аб спыненні шлюбу з замежнікам. Звальненне з рускага падданства здзяйснялася на падставе спецыяльнага дазвалення імператара, запрошанага міністрам унутраных спраў праз Савет міністраў. Самавольны пераход у замежнае падданства караўся. Дзеці замежных грамадзян, якія нарадзіліся да прыняцця прысягі, не прызнаваліся падданымі Расіі. Паўналетнія дзеці самі заяўлялі пра сваё жаданне ўступіць у падданства і вымавіць прысягу на ільготных умовах [10, с. 67].

Многія даследчыкі схіляюцца да думкі, што дзяржава імкнулася максімальна ўраўнаваць правы статус іншаземцаў са становішчам рускіх падданых, аднак нярэдка адбываліся ўнутры- і знешнепалітычныя працэсы, якія ўплывалі на ўвядзенне абмежавальных мер у адносінах да іншаземцаў або пашырэнне іх удзелу ў розных сферах грамадскага жыцця. Расійскае заканадаўства не лічыла натуралізаваных замежнікаў «сапраўднымі» падданымі, такімі ж як і рускіх падданых па нараджэнню. У многіх крыніцах іншаземец так і называўся «іншаземец, які прыняў прысягу на падданства». Натуралізаваны іншаземец займаў прамежковы стан паміж падданымі і замежнікамі. Так, У. Мікалаеў лічыў, што натуралізаваныя іншаземцы – гэта адна з катэгорый замежнікаў, правы стан якіх адрозніваўся ад “прыродных” падданых [15, с. 54]. За імі прызнавалася права на бесперашкодны выезд на радзіму. Нярэдка здаралася, што іншаземец, які прыняў прысягу на падданства, знаходзіўся ў такім жа становішчы, як і непрысягнуты замежнік. Даследчык М. Каркуноў, наадварот, адзначаў, што расійскае заканадаўства добразычліва ставілася да пытанняў ураўнавання правоў замежнікаў і расійскіх падданых, забяспечвала першым шэраг палітычных правоў: удзел у дзяржаўнай службе па вучэбным ведамствам, саслоўныя правы [16].

Менавіта да сярэдзіны XIX стагоддзя праходзіла сістэматызацыя заканадаўства па замежным падданым. Правы статус іншаземцаў мог адрознівацца ў залежнасці ад маемаснага стану, паходжання, веравызнання, нацыянальнасці, мэты прыезду. Кожная катэгорыя мела свае асаблівасці, якія датычыліся парадку ўступлення ў расійскае падданства, парадку знаходжання ў губернях, правоў і абавязкаў [12, с. 59]. Так, заканадаўства Расійскай імперыі вылучала наступныя катэгорыі замежных грамадзян: замежныя дваране, замежнае духавенства, замежныя каланісты, замежныя рамеснікі, замежныя купцы і замежныя яўрэі.

Замежнымі дваранамі па расійскаму заканадаўству прызнаваліся «дваране, у ліку якіх павінны разумецца шляхціцы, падданыя іншых дзяржаў, калі яны пацвердзяць сваё дваранства». Доказам стану служылі дыпламы і пасведчанні, выдадзеныя замежнымі ўрадамі [13, с. 291]. Замежнікаў, якія прысягнулі на падданства Расіі і прасілі аб прыняцці іх у расійскае дваранства згодна з дыпламам сваіх краін, залічвалі да дваранства на падставе заслуг, аказаных расійскаму ўладару і дзяржаве, або пасля дасягнення чыноў, пры якіх гэта званне прывойвалася карэнным падданым. Пры гэтым замежнікі, дасягнуўшыя на расійскай службе чын, які прыносіць спыдчыннае дваранства, але яшчэ не прысягнуўшыя на падданства Расіі, не маглі быць ні самі, ні іх нашчадкі зацверджаны ў дваранскай годнасці, пакуль не прымуць прысягі на падданства Расіі [2, с. 2–3]. Так, паводле перапісу 1897 года ў Мінскай губерні было зарэгістравана 99 патомных і 16 асабістых замежных дваран [11]. Замежных дваран, якія мелі дакументы аб сваім паходжанні і прысягнулі на падданства Расіі, дазвалялася спецыяльным рашэннем Кіраўнічага Сената прымаць на грамадзянскую службу з атрыманнем трэцяга разрада канцылярскіх служачых. Замежныя дваране ў выпадку злачынстваў не падвяргаліся цялесным пакаранням.

Прававое становішча замежных духоўных асоб рэгламентавалася Уставам замежных веравызнанняў. Замежнае духавенства рымска-каталіцкага веравызнання прымалася на службу ў манастыры, духоўныя і свецкія вучылішчы, яму дазвалялася ўдзельнічаць у ажыццяўленні рэлігійнага культу толькі з дазволу епархіяльнага кіраўніцтва і Міністэрства ўнутраных спраў. Напрыклад, займаць месца пастара і весці прапаведніцкую дзейнасць замежнікі маглі толькі на падставе пасведчання аб прыняцці падданства. Духоўныя асобы замежных веравызнанняў, запрошаныя па распараджэнні Міністэрства ўнутраных спраў на службу ў Расію, дапускаліся да прыняцця прысягі на падданства ў любы час [2, с. 4–5].

Яшчэ 7 ліпеня 1798 года ў Беларускае губернскае праўленне быў накіраваны Указ Кіраўнічага Сената аб парадку знаходжання ў губернях замежных гандляроў. Было загадана памежным губернатарам строга сачыць за ўсімі прыезджымі чужакамі: “кто из торгующих иностранцев, выехавших из России, или вовсе не бывших, пожелают в оную въехать, таковой должен снабдить себя двумя видами...: рекомендациею к какому-либо Российскому или Иностранному в России пребывающему торговому дому, или к кому-либо известному в торговле обращающемуся..., и свидетельством от одного из Министров Двора Нашего или котораго-либо из наших Консулов” [10, с. 21]. Да канца XIX стагоддзя дзейнічала становішча, паводле якога замежнікі, якія жадаюць уступіць у Расію ў першую купецкую гільдыю, павінны былі мець пасведчанне аб тым, што яны хрысціяне. Замежным рамеснікам было дазволена ўступаць у цэхі пасля зацвярджэння мясцовымі казеннымі палатамі. Яны абавязаны былі падаць пасведчанне ад цэха іншага горада або атэстат навучальнай установы.

Што датычыць замежных каланістаў, то сярод іх вылучаюць сельскіх працоўных і пасяленцаў. Яны запрашаліся ўрадам і мясцовымі памешчыкамі для заняткаў у сельскагаспадарчай вытворчасці, удасканалення прыёмаў апрацоўкі зямлі, развядзення новых культур і парод жывёлы, для ўдзелу ў кіраванні ма-

ёнткамі і гаспадаркамі. Практыка запрашэння замежных каланістаў у расійскія губерні вядома яшчэ з часоў праўлення Пятра I і Кацярыны II. Існавалі замежныя калоніі двух тыпаў: на казенных землях і на землях, якія замежнікі набылі ў маёмасць. Права замежных каланістаў рэгламентаваліся Уставам аб калоніях замежнікаў. Усім землеўласнікам 18 снежня 1861 года надавалася права наймаць замежных працоўных. Указ Сената ад 28 чэрвеня 1873 года дазваляў мінскаму губернатару В.Н. Токараву вызваліць чэшскіх пасяленцаў ад выплаты казенных мыт, калі тыя прынялі расійскае падданства і жадаюць набыць маёнтакі ў памешчыкаў польскага паходжання [8, с. 72]. Нягледзячы на наяўныя прывілеі для замежнікаў, якія знаходзіліся ў Расіі, усталёўваліся абмежаванні ў правах на набыццё ва ўласнасць, валоданне або карыстанне маёмасцю. У адпаведнасці з Указам ад 14 сакавіка 1887 года ў Віленскай, Віцебскай, Мінскай, Гродзенскай губернях замежнікі не маглі набываць права ўласнасці на нерухомасць.

Асобы статус мелі паводле расійскага заканадаўства замежныя яўрэі. Па агульнаму правілу, займацца гандлёвай справай замежным яўрэям не дазвалялася. Аднак існаваў шэраг выключэнняў у адносінах да тых яўрэяў, хто быў “вядомы па свайму становішчу ў грамадстве і па вялікім гандлёвым абаротам”. Замежным яўрэям для таго, каб гандляваць у губернях імперыі, ствараць банкірскія канторы і наладжваць фабрыкі, а таксама набываць нерухомасць, неабходна было атрымаць адмысловы дазвол міністэрстваў фінансаў, унутраных і замежных спраў. Дадзеная катэгорыя мела магчымасць набываць і наймаць нерухомыя ненаселеныя маёнкі [3].

Заклучэнне. У другой палове XIX – пачатку XX стагоддзя ў беларускіх губернях Расійскай імперыі склаўся механізм прававога рэгулявання статусу замежных грамадзян. У заканадаўстве не існавала істотных адрозненняў у правах паміж замежнікамі і расійскімі падданымі. Аднак натуралізаваныя замежнікі не лічыліся «спраўдненымі» падданымі. Усе мерапрыемствы, якія праводзіліся заканадаўчай уладай і рэгламентавалі пражыванне замежных падданых у беларускіх губернях, насілі агульнарасійскі характар. Прававое становішча іншаземцаў адрознівалася ў залежнасці ад маёмаснага стану, роду заняткаў, веравызнання і мэты прыезду. Істотна абмяжоўваліся замежнікі, якія пражывалі ў заходніх губернях, у сферы маёмасных правоў, у свабодзе перамяшчэння. Былі арганізаваны меры па кантролю за перамяшчэннем іншаземцаў у губернях.

ЛІТАРАТУРА

1. Шауро, И.Г. Возникновение и развитие института подданства в России в XVI – начале XX века: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / И.Г. Шауро. – М., 2013. – 27 с.
2. Мыш, М.И. Об иностранцах в России: сб. узаконений, трактатов и конвенций, с относящимися к ним правительственными и судебными разъяснениями / М.И. Мыш. – СПб., 1888. – 561 с.
3. Киштымов, А.Л. Германские капиталы и немецкие предприниматели в экономике Беларуси XIX – начала XX в. / А.Л. Киштымов // Беларусіка – Albaruthenica. Кн. 7. Беларуска-нямецкае грамадска-культурнае ўзаемадзеянне: гісторыя, сучаснасць, перспектывы; рэдкал.: Л. Кулажанка [і інш.]. – Мінск, 1996. – С. 13–21.
4. Киштымов, А.Л. Турецкие капиталы и турецкие предприниматели в экономике Минска начала XX века / А.Л. Киштымов // Беларусь – Турция: пути сотрудничества: материалы междунар.-науч. практ. конф., Минск, 8 дек. 2009 г. – Минск: Четыре четверти, 2010. – С. 92–97.
5. Киштымаў, А.Л. Узел замежных прадпрымальнікаў і фінансістаў у развіцці прамысловасці транспарту Беларусі (канец XVIII – пачатак XX ст.) / А.Л. Киштымаў // Штогоднік Інстытута гісторыі НАН Беларусі, 1999. – Мінск, 1999. – С. 57–63.
6. Филлота, Н.М. Чешский и словацкий этносы в истории Беларуси (XIX – начало XXI в.) / Н.М. Филлота // Этнокультурное развитие Беларуси в XIX – начале XXI в.: материалы междунар. науч.-практ. конф.; редкол.: Т.А. Новгородский (отв. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2011. – С. 219–223.
7. Урублеўскі, В.В. Род галандскіх дваран Гартынгаў на Беларусі / В.В. Урублеўскі // Архіварыус: зб. навуковых паведамленняў і артыкулаў. Вып. 7; рэдкал.: Ю.М. Бохан [і інш.]. – Мінск, 2009. – С. 258–266.
8. Елинская, М.М. Источники о дворянских родах западноевропейского происхождения в белорусских губерниях конца XVIII – начала XX в.: автореф. дис. ... канд. ист. наук / М.М. Елинская. – Минск, 2005.
9. Рындин, С.Н. Этнические немцы на территории Беларуси в конце XIX – начале XXI века / С.Н. Рындин // Актуальные вопросы философии, истории и политологии: междунар. заочная науч.-практ. конф., Россия, Новосибирск, 28 янв. 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/6236>. – Дата доступа: 21.01.2014.
10. Иностранцы подданные в Беларуси (конец XVIII – начало XX в.) / сост. И.Л. Вернер; редкол.: В.И. Адамушко [и др.]. – Минск: Тип. Макарова и К°, 2012. – 528 с.

11. Первая Всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. / под ред. Н.А. Тройницкого. Т. I. Общий свод по Империи результатов разработки данных Первой Всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 года. – СПб., 1905. – Табл. VIII. Распределение населения по сословиям и состояниям.
12. Тесленко, А.М. Правовой статус иностранцев в России (вторая половина XVII – начало XX в.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А.М. Тесленко. – Екатеринбург, 2000. – 226 с.
13. Свод уставов о паспортах и беглых 1833 г. // Полное собрание законов Российской империи. – Собр. 3. – Т. XIV, № 10102.
14. Свод законов Российской Империи. Законы о состояниях Т. IX. – СПб.: Гос. тип., 1857. – 572 с.
15. Николаев, В.Б. Подданство Российской империи: его установление и прекращение: (историко-правовой анализ): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В.Б. Николаев. – Нижний Новгород, 2008. – 205 с.
16. Коркунов Н.М. Русское государственное право: Введение и общая часть. Т. 1 / Н.М. Коркунов; под ред. и с доп.: З.Д. Авалов, М.Б. Горенберг, К.Н. Соколов. – 6-е изд. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1908. – 623 с.
17. Вишняков-Вишневецкий, К.К. Иностранцы в структуре петербургского предпринимательства (1860-е гг. – 1914 г.): дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.02 / К.К. Вишняков-Вишневецкий. – СПб., 2005. – 509 с.
18. Градовский, А.Д. Начала русского государственного права / А.Д. Градовский. – М., 1892. – Т. 1: О государственном устройстве. – 441 с.
19. Жукова, С.А. Иностранцы в Москве на рубеже XIX–XX вв.: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / С.А. Жукова. – М., 2012. – 30 с.
20. Позняк, Т.З. Иностранцы подданные в городах Дальнего Востока России (вторая половина XIX – начало XX в.): автореф. дис. ... канд. ист. наук / Т.З. Позняк. – Владивосток, 2001. – 30 с.
21. Позняк, Т.З. Иностранцы подданные в городах Дальнего Востока России (вторая половина XIX – начало XX в.): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02 / Т.З. Позняк. – Владивосток, 2001. – 459 л.
22. Смирнов, С.А. Правовое регулирование иностранного предпринимательства в России во второй половине XIX – начале XX века: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С.А. Смирнов. – Волгоград, 2002. – 164 л.
23. Таможенный устав 1857 г. // Свод законов Российской империи. – СПб. – Т. 6: Уставы таможенные 1857.
24. Тесленко, А.М. Правовой статус иностранцев в России (вторая половина XVII – начало XX в.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А.М. Тесленко. – Екатеринбург, 2000. – 226 с.
25. Устав о паспортах: [Внесены узаконения, обнар. по 31 дек. 1903 г.]. – СПб.: Гос. тип., 1903. – 126 с. – (Свод законов Российской империи. – Т. 14).

Пастуныў 24.06.2014

LEGAL STATUS OF FOREIGN SUBJECTS IN BELARUSIAN PROVINCE IN SECOND HALF OF THE XIX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

A. POTRASAVA

The second half of XIX – the beginning of the twentieth century – the period of active reform in the legislation of the Russian Empire, which concerned the rights of foreigners. In the article the legal status of foreigners is investigated. It can vary depending on the property status, ancestry, religion, nationality, purpose of visit. The main categories of foreign nationals in the Belarusian provinces under the law were foreign nobles, clergy, colonists, artisans, merchants and Jews. The possibilities to purchase Russian citizenship and to exit from it are considered. One way of acquiring citizenship is the naturalization, which is divided into ordinary and extraordinary. The state strives to equalize the legal status of foreigners with the position of Russian citizens. Policy towards foreign nationals in the Belarusian provinces in the second half of XIX – the beginning of the XX century wore empire-wide character with some restrictions on the right of ownership fixed assets.